

วิทยานิพนธ์นี้ได้ศึกษาวิเคราะห์กฎสากลหรือลักษณะสากลของสรรพสิ่งทั้งโลกแห่งวัตถุและโลกแห่งชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาวิเคราะห์ความหมายของอนัตตา พุทธปรัชญาจึงถือว่าเป็นอนัตตาท คือสอนว่าทุกสิ่งล้วนเป็นอนัตตา และในการอธิบายความหมายของอนัตตานั้น พุทธปรัชญาเริ่มจากการวิเคราะห์จากส่วนประกอบของชีวิตมนุษย์คือ เบญจขันธ์ อันเป็นส่วนหนึ่งของสังขขรรรมและเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวมนุษย์มากที่สุด เมื่อวิเคราะห์แล้วก็พบว่า ส่วนประกอบของชีวิตนั้นไม่มีส่วนไหนที่เที่ยงแท้ถาวร ความมีอยู่ของมันประกอบด้วยเหตุปัจจัย เมื่อแยกส่วนประกอบนั้นออกจากกันแล้วก็ไม่มีส่วนใดที่เป็นตัวยืนพื้น และทุกส่วนของส่วนย่อยนั้นก็ก็มีลักษณะที่ไม่เที่ยงแท้ถาวรซึ่งเราพอจะเรียกว่าเป็นตัวคนใด ตัวคน บุคคล เรา เขา นั้นเป็นเพียงสมมุติบัญญัติ แต่ในขั้นปรมาตถ์แล้วสิ่งที่ถูกปรุงแต่งทั้งหมดไม่มีอยู่โดยเอกเทศจริง ๆ สิ่งที่ถูกปรุงแต่งหรือสิ่งผสมทั้งหมดมีอยู่และไม่อยู่ในเวลาเดียวกัน เพราะทุกส่วนประกอบของมันแปร เปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่ถูกปรุงแต่งทั้งหมดมีอยู่ในรูปของกระบวนการ

ความทุกข์ของมนุษย์จะเกิดขึ้นหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับ การเข้าใจลักษณะหรือธรรมชาติที่แท้จริงจริงของสรรพสิ่งซึ่งก็รวมทั้งธรรมชาติของตัวมนุษย์เองด้วย เพราะถ้ามนุษย์เข้าใจธรรมชาติของตัวเองผิดจากสภาวะที่แท้จริงตามหลักไตรลักษณ์ มนุษย์ก็จะบัญญัติหรือให้คำให้ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งต่อตัวมนุษย์เองด้วยว่าเป็นตัวตน ตัวฉัน ของฉัน ขึ้นมา ซึ่งเป็นการบัญญัติที่ขัดแย้งกับสภาวะที่แท้จริงของมัน การที่มนุษย์ไปสัมผัสหรือประสบกับสรรพสิ่งที่ผิดแปลกเช่นนี้ จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะก่อให้เกิดความทุกข์แก่มนุษย์ การจะดับทุกข์ได้ก็คือ เมื่อมนุษย์เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาพที่แท้จริงของมันแล้ว เลิกให้คำให้ความสำคัญหรือ เลิกการบัญญัติว่าเป็นตัวตน ตัวฉัน ของฉัน ที่เกิดจากความเชื่อ(ทิฐิ) และจากความอยาก(ตัณหา) และความยึดถือตัว(มานะ) ความทุกข์ทั้งหมดของมนุษย์ก็จะดับไปทั้งความทุกข์ใหม่ก็จะไม่เกิดขึ้นมาอีก

จุดบรรณาณภาพที่มนุษย์ เลิกบัญญัติโลกไคอย่าง เกิดขาดโดยไม่หวนกลับไป บัญญัติโลกอีกต่อไปนี้ เป็นจุดสิ้นสุดแห่งกระบวนการปรุงแต่งของกิเลสที่จะก่อให้เกิดทุกข์ เป็นจุดสิ้นสุดของกระบวนการแห่งอุปาทานชั้น 5 หรือของมโนภาพที่ ลวงตา จุดนั้นคือจุดที่สังสารวัฏหรือสิ่งที่มีปรากฏการณ์จะหายไปหรือสิ้นสุดลง กลายเป็นภาวะวิวิฏฐ คือภาวะที่ไม่มีมีการปรุงแต่งของกิเลส ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่หวนกลับไปกลับมา เพราะไม่มีสิ่งที่แปร เปลี่ยนมาปรุงแต่ง จุดนั้นคือนิพพาน เป็นภาวะที่ว่างเปล่าในความหมายว่าไม่มีสิ่งที่มีปรากฏการณ์ที่ยัง แปร เปลี่ยนในภาวะ นั้น ภาวะว่างเปล่า นั้น เราไม่สามารถอธิบายให้เห็นโดยตรงได้ แต่เราอาจ อธิบายมันได้โดยการ เปรียบ เทียบหรือโดยการปฏิเสธสิ่งที่มีปรากฏการณ์ทั้งหมด และเราก็สามารถยืนยันได้ว่า ภาวะเช่นนั้นเป็นอนัตตา ด้วยเหตุผลว่า ภาวะ นั้นไม่มีตัวตนที่เข้าไปบรรลุถึงทั้งไม่มีตัวตนที่สูญเสียไปในภาวะนั้น แต่ภาวะนั้นเป็นจุดจบ ของกระบวนการยึดถือว่ามีตัวตน ตัวฉัน ของฉัน ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ จึงจัดได้ว่าเป็นจุดสิ้นสุดแห่งกระบวนการ เกิดทุกข์ (สังสารวัฏ) ภาวะเช่นนั้น จึง เป็นภาวะที่เที่ยงแท้ถาวรและไม่เป็นทุกข์ เพราะไม่มีสิ่งที่แปร เปลี่ยนมาปรุง แต่ง และเพราะความไม่เที่ยงและเป็นทุกข์เป็น เรื่องของสิ่งที่ถูกรปรุงแต่ง

หากจะหึงมีใครทักท้วงเอาว่า ภาวะว่างเปล่า นั้นเป็นอัตตา การคัด สิ้นความถูกต้องจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะคงใช้วิธีการปฏิเสธอัตตาที่ปรากฏในไปฏฐ- ปาทสูตร¹ โดยวิธีการสอบถามถึงข้อสมมติฐานที่เขาใช้กล่าวอ้าง จากนั้นจึงไป ตรวจสอบคุณสมบัติของสิ่งที่ปรากฏในข้อสมมติฐานของเขานั้นว่า มีส่วนไหนบ้างที่ มีคุณสมบัติที่สม เหตุสมผลกับข้อสมมติฐานของเขาย่าง ซึ่งในสูตรดังกล่าวนั้นก็ ได้ ขอบุติว่า ไม่มีส่วนใดเลยที่มีคุณสมบัติพอที่จะเรียกได้ว่าเป็นตัวตน นอกจากนั้น การอธิบายไควว่า การยึดถือว่ามีตัวตน ตัวฉัน ของฉัน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ ก่อให้เกิดความทุกข์ ก็จะเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะเป็นเครื่องยืนยันความเป็นอนัตตา ของนิพพาน ซึ่งเราก็ได้พยายามกระทำในวิธีการนี้มาโดยตลอด

¹ ที. ส. 9/275

อย่างไรก็ตามการที่พุทธปรัชญามองโลกและอธิบายโลกในเชิง
อนัตตภาพนี้อาจทำให้คนทั่วไปมองว่าพุทธปรัชญาเป็นลัทธิมองโลกในแง่ร้าย ทำให้
ความวิจิตรสวยงามของโลกหมดความหมายหมดค่าไปสิ้น ซึ่งก็ชวนให้คิดเช่นนั้นได้
แต่ความจริงแล้วพุทธปรัชญาไม่ได้สอนให้มองโลกในแง่ร้าย โลกที่วิจิตรพิสดาร
สวยงามประการใดก็ยังคงมีอยู่โดยสภาพของมัน สิ่งที่พุทธปรัชญาสอนให้มองใน
แง่ร้ายก็คือ กิเลสที่ย้อมใจมนุษย์ต่างหาก² เพราะกิเลสที่ย้อมใจมนุษย์นั้น เป็น
สาเหตุให้มองสิ่งต่าง ๆ ในโลกผิดแปลกจากความเป็นจริงของมันทำให้มองส่วนที่
ไม่เห็น มองส่วนเสียไม่พบ จึงส่งผลให้มองไม่เห็นทางปลอดภัยอันจะเป็นทางไป
สู่อิสระ ส่วนผู้บรรลุอรหัตตจะมองเห็นทั้งส่วนที่น่าชื่นชม(อัสสาทะ) ส่วนที่เป็นโทษ
(อาทีนพ) และทางปลอดภัยเป็นอิสระ (นิสสรณะ)³ ซึ่งเป็นการมองสิ่งทั้งหลาย
ครบวงจร ทำให้มีโลกทัศน์และชีวิตศรัทธาอย่างถูกต้อง

ข้อเสนอแนะ

แม้ว่าเราจะไม่สามารถเข้าใจได้ว่าภาวะของนิพพานล้วน ๆ นั้นคือ
อะไร? เป็นอย่างไร? เพราะนิพพานไม่มีเหตุปัจจัยที่มีอยู่ในโลกปรากฏการณ์
อะไรมาปรุงแต่ง แต่เราก็มีอริยจักขุและปัญญาจักขุเป็นสื่อกลางให้เห็นภาวะแท้จริง
ของนิพพานได้ พุทธปรัชญาได้เสนอวิถีทางดำเนินชีวิต (อริยมรรค) อันเป็นส่วน
วิถี (means) ที่จะนำไปสู่การเข้าใจนิพพานที่ถูกต้อง การศึกษาวิเคราะห์
ธรรมชาติของชีวิตเป็นเพียงความรู้พื้นฐาน สิ่งที่สำคัญยิ่งขึ้นไปก็คือ การฝึกฝน
ธรรมชาติของจิตจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายคือ ความจริงสูงสุด ไคแก่นิพพาน ใน
หลักอริยสัจพุทธปรัชญาได้แยกหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องกระทำต่อความจริงนั้น ๆ ไว้
โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิพพานหรือทุกขนิโรธนั้นพุทธปรัชญากำหนดหน้าที่ว่า มนุษย์ควร
ทำให้ประจักษ์แจ้ง (สัจฉิกาทัพพ)⁴ หมายถึงการประจักษ์แจ้งหรือการบรรลุถึง
ภาวะนั้นโดยตรงด้วยตนเอง โดยมีความหยั่งรู้ครบวงจร คือ รู้ว่าความจริง

² ส. ช. 17/131

³ ม. มุ. 12/196-208, ส. ช. 17/59-63, อญ. ตัก. 20/543-5

⁴ วินย. 4/15

คืออะไร (สัจญาณ) ว่าจะต้องทำหน้าที่อย่างไรต่อความจริงนั้น (กิจญาณ) และต้องรู้อะไรซึ่งความจริงหรือมีประสบการณ์ต่อความจริงนั้นด้วยตนเองแล้ว (กตญาณ) ความหยั่งรู้ในระดับกตญาณนี้ยังท้าทายให้นักคิดและนักศาสนาได้ พิสูจน์ด้วยตนเองด้วยความรู้ที่เป็นญาณทัสสนะ (insight) คือความรู้ประจักษ์แจ้ง ความจริง ภายในตัวเอง โดยสมบูรณ์ การที่ผู้เขียนเสนอแนะให้พิสูจน์พุทธปรัชญาด้วยตนเอง เช่นนี้ มิได้หมายความว่าการศึกษาการครุ่นคิดและถกเถียงด้วยเหตุผล จะไม่มีความสำคัญหรือประโยชน์อะไรเสียเลย ความจริงแล้วการครุ่นคิดด้วยเหตุผล นั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะความเข้าใจถูกต้องย่อมเป็นเข็มทิศชี้แนวทาง แต่การมีเข็มทิศเฉย ๆ โดยไม่มีการเดินทางไปในทิศทางใดก็ยังไม่ช่วยให้เราบรรลุถึงจุดหมายได้.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย